

”OLENKO MINÄ NIIN EKSOOTTINEN?”:

Pakolaistaustaisten naisten työelämään liittyvä identiteettityö

Tytti Steel ja Annamari Tuori

Vuonna 2015 Eurooppaan ja Suomeen tuli poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita (http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka_ ja_pakolaistilastot, viitattu 29.6.2016). Tulijoiden kotiutuminen ja heidän pääsynsä työmarkkinoille on merkittävä tekijä Suomen tulevaisuudelle. Tässä artikkelissa tarkastelemme laadullisen tutkimuksen keinoin Euroopan ulkopuolelta Suomeen muuttaneiden pakolaistaustaisten naisten suhdetta suomalaiseen työelämään identiteettien rakentumisen kautta. Näkökulmamme on intersektionaalinen: olemme kiinnostuneita identiteettien rakentumisesta erilaisten potentiaalisesti relevanttien sosiaalisten kategorioiden kuten maahanmuuttajuuden, sukupuolen ja kielen risteyskohdissa (esim. Adib & Guerrier 2003; Atewologun ym. 2016; Essers & Benschop 2007). Artikkelin on osa laajaa intersektionaalisuutta ja työelämän epätasa-arvoa tutkivaa hanketta nimeltään Yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti kestävä tulevaisuuden työelämä (WeAll).¹

Työelämä-fokukseemme rikastaa Suomessa tehtyä maahanmuuttajuutta koskevaa tutkimusta. Suomeen muuttaneiden elämää on tutkittu työelämän ulkopuolella esimerkiksi rasmin kohtaamisen ja diasporan käsitteen kautta (esim. Keskinen ym. toim. 2009; Rastas ym. toim. 2005; Rastas 2013). Tutkimusta on tehty erityisesti perheitä, lapsia ja nuoria koskien (esim. Fingerroos ym. toim. 2016; Honkasalo 2011; Olsson 2011a). Ensimmäiset ulkomaalaistaustaisten työmarkkina-asemaa laajasti käsittelevät tutkimukset on julkaistu 2000-luvun alussa (Ahmad 2005; Forsander 2002), mutta ensimmäinen kattava tilastollinen tutkimus ulkomaista syntyperää olevien työelämästä ja hyvinvoinnista valmistui vasta vuonna 2015 (Niemi ym. 2015). Laadullinen tutkimusotteemme syventää ja taustoittaa olemassa olevaa, paljolti raportteina julkaistua tutkimusta (esim. Eronen ym. 2014; Myrskylä & Pyykkönen 2015).

Maahanmuuttajuutta ja työelämää on tarkasteltu eri näkökulmista. Kansainvälisesti ilmiötä on tutkittu paljon ja pohjoismaissakin laajalti (etnologian osalta esim. Ehn 1981; Povrzanovic Frykman 2012; Pripp 2001). Suomessa ilmiötä on tutkittu erityisesti viranomaisten toiminnan ja neuvontatyön kannalta (esim. Irni 2009;

1 WeAll -hanketta rahoittaa Suomen Akatemian yhteydessä toimiva strategisen tutkimuksen neuvosto. Hankenumero 292883.

Tuori 2009). Kiinnostuksen kohteena on ollut myös ulkomaisten työntekijöiden rekrytointi ja työperäinen maahanmuutto (Cleland Silva 2016; Näre 2012; Pitkänen 2012). Työelämää sivutaan myös kotoutumista yleisemmin käsittelevässä kirjallisuudessa (esim. Mubarak ym 2015). Artikkelimme vie tutkimusta enemmän ulkomaalaistaustaisten omien työelämäkokemusten tarkasteluun, sillä yhdistämme etnologian ja organisaatioiden tutkimuksen. Tutkimustamme on osittain inspiroinut Laura Hirven väitöskirja (2013), joka käsittelee osin myös työelämää ja lähestyy tutkimuskohdettaan nimenomaan identiteettien muodostamisen kautta.

Analysoimme pakolaistaustaisten naisten työhön liittyvien identiteettien rakentumista itsensä positioimisen ja positioiksi tulemisen risteyskohdassa. Tutkimuksemme lähestyy identiteettityön kautta naisten omia intersektionaalisia kokemuksia suomalaisessa työelämässä ja niitä merkityksiä, joita he kokemuksilleen antavat. Tarkastelemme identiteettien kerroksellista ja monivaiheista rakentumista Työväenmuseo Werstaan maahanmuuttajia ja työelämää käsittelevissä hankkeissa, joissa kahtena eri ajankohtana haastateltiin 32 ulkomaalaistaustaista ihmistä liittyen heidän työelämäänsä Suomessa. Aineistomme on otos hankkeissa 2006–2007 tuotetuista haastatteluista sekä haastatteluaineistojen perusteella kirjoitetuista, internetissä oppimateriaalina julkaistuista tarinoista.

Aineisto on tuotettu useassa vaiheessa ja monien toimijoiden vuorovaikutuksessa, mikä mahdollistaa identiteettien rakentumisen kerroksellisuuden ja monivaiheisuuden tutkimisen. Hankkeessa tarkasteltiin maahanmuuttajuutta ja työelämään liittyviä ilmiöitä, kuten osallistumista ammattiyhdistystoimintaan. Maahanmuuttajuuden ja työelämän välistä suhdetta tuotetaan ja uudelleen tuotetaan hankkeen eri vaiheissa haastatteluissa ja verkkotarinoissa sekä tässä artikkelissa. Käytännössä haastateltavien naisten identiteetit rakentuvat vuorovaikutuksessa hankkeen eri toimijoiden, kuten haastattelijoiden ja haastateltavien naisten ja verkkotarinoiden kirjoittajien välillä hankkeen eri vaiheissa.

Tutkimuksessamme tarkastelemme seuraavia kysymyksiä:

1. Miten haastatellut naiset rakentavat työhön liittyvää identiteettiään suhteessa maahanmuuttajuuteen ja toisaalta miten maahanmuuttajuutta rakennetaan suhteessa muihin sosiaalisiin kategorioihin?
2. Miten työhön liittyvät identiteetit rakentuvat vuorovaikutuksessa haastateltavien naisten ja museon hankkeen toimijoiden välillä projektin eri vaiheissa?

Artikkelissa käytämme vaihtelevasti käsitteitä ulkomaalaistaustainen ja pakolaistaustainen asiayhteydestä riippuen. Maahanmuuttajan sijaan olemme usein käyttäneet termiä ulkomaalaistaustainen, joka on sisällöltään eksaktimpi. Tilastokeskuksen verkkosivuilta löytyvän määritelmän mukaan ulkomaalaistaustainen tarkoittaa henkilöä, jonka molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt muualla kuin Suomessa (Tilastokeskus). Sanaa pakolainen käytämme väljästi yleisterminä kuvaamaan henkilöä, joka on paennut kotimaastaan esimerkiksi sodan vuoksi tai koska on joutunut vainotuksi syntyperänsä, uskontonsa

tai mielipiteidensä takia. Tämä määritelmä on laajempi kuin juridinen, YK:n pakolaisjärjestön myöntämä pakolaisstatus. (<http://www.refworld.org/rsd.html>, viitattu 11.8.2016). Vahvasti luokittelevan ja yleistävän maahanmuuttaja-termin käyttöä on kuitenkin vaikea täysin välttää, sillä olemme kiinnostuneita siitä miten ”maahanmuuttajuus” sosiaalisena kategoriana vaikuttaa ihmisten elämään.

INTERSEKTIONAALINEN IDENTITEETTITYÖ

Identiteettityöllä on organisaatiotutkimuksessa viitattu toimintaan, jolla muodostetaan, korjataan, ylläpidetään, vahvistetaan tai muokataan koherenttia ja erillistä käsitystä itsestä (Sveningsson & Alvesson 2003:1165). Identiteettityötutkimuksessa on keskitytty esimerkiksi työntekijöiden identiteettien rakentumiseen muutostilanteissa (Ibarra & Barbulescu 2010), kriiseissä, kuten työpaikkakiusaamisessa (Lutgen-Sandvik 2008) sekä suhteessa organisatorisiin diskursseihin (Sveningsson & Alvesson 2003; Alvesson & Willmott 2002) tai eri sosiaalisiin kategorioihin (Watson 2008). Keskeinen kysymys on, miten ihmisten identiteetit niin organisaatioissa kuin niiden ulkopuolellakin rakentuvat suhteessa erilaisiin ja usein keskenään ristiriitaisiin kokemuksiin, sosiaalisiin kategorioihin tai diskursseihin. Identiteettityö nähdään tapana käsitellä identiteettien moniulotteisuutta sekä tuottaa jatkuvuutta ja yhtenäisyyttä identiteetin eri osien välillä. Kulttuurintutkimuksessa identiteettien rakentumista ja sukupuolta on tutkittu muun muassa ja ammatti-identiteetteihin liittyvässä kerronnassa (esim. Löyttyniemi 2004; Suopajarvi 2009).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan identiteettityötä intersektionaalisesta näkökulmasta, painopisteenä työhön liittyvän identiteetin muodostuminen eri sosiaalisten kategorioiden leikkauspisteessä. Leena-Maija Rossi (2008) on suomentanut termin intersektionaalisuus tarkoittamaan erojen leikkaamista, risteämistä ja yhteisvaikutusta. Sen sijaan, että yksittäisiä kategorioita ja niiden vaikutuksia ihmisten elämään tarkasteltaisiin erikseen, intersektionaalisuus pureutuu eri kategorioiden välisiin suhteisiin, siihen miten kategoriat rakentavat toisiaan ja yhdessä tuottavat erilaisia positioita ja identiteettejä yksittäisille ihmisille ja ryhmille (esim. Crenshaw 1989, 1991). Toisin sanoen tämän tutkimuksen kontekstissa maahanmuuttajuus on yksi keskeinen, mutta ei ainoa, haastateltavien naisten elämään vaikuttava sosiaalinen kategoria. Maahanmuuttajuus ja sen vaikutukset haastateltavien naisten elämään tuleekin ymmärtää suhteessa muihin kategorioihin, eri potentiaalisesti relevanttien sosiaalisten kategorioiden yhteisvaikutuksena.

Intersektionaalinen identiteettityö puolestaan tarkastelee kategorioiden välisiä suhteita ja niiden ”hallintaa” identiteettityössä, miten ihmiset esimerkiksi yhdistelevät kategorioita toisiinsa tai pitävät niitä erillisinä toisistaan osana identiteettityötä (Tuori 2014). Keskeinen kysymys intersektionaalisuudessa ja intersektionaalisessa identiteettityössä on, miten ihmisten positiot ja kokemukset rakentuvat suhteessa useampiin erilaisiin epätasa-arvoisuuksiin. Siinä missä intersektionaalisessa tutkimuksessa on perinteisesti tarkasteltu monella eri ulottuvuudella epäsuotuisassa asemassa olevien ihmisten elämää, intersektionaalisuus voidaan myös nähdä yleisenä identiteettiteorian, joka koskettaa kaikkia positioista riippumatta (Nash 2008). Jälkimmäisen ajatuksen mukaan etuoikeus vaikuttaa yhtä lailla ihmisten

positioihin, kokemuksiin ja identiteetteihin kuin epäsuotuisa asema. Käytännössä useimpien ihmisten identiteetti muotoutuu suhteessa sekä etuoikeuksiin että epäsuotuisiin asemiin. Tämä tutkimus keskittyy monella eri ulottuvuudella epäsuotuisassa asemassa (esim. maahanmuuttajuus, kieli, sukupuoli) olevien ihmisten identiteettityöhön. Samanaikaisesti epäsuotuisa asema saattaa leikata myös suhteellisten etuoikeuksien kanssa.

Identiteettityötä on myös lähestytty erilaista näkökulmista, kuten psykologisesta tai sosiaalipsykologisesta näkökulmasta (esim. Lutgen-Sandvik 2008) ja/tai diskursiivisista tai narratiivisista näkökulmista (Alvesson & Willmott 2002; Sveningsson & Alvesson 2003; Watson 2008). Tässä tutkimuksessa identiteettityö nähdään diskursiivisena prosessina, jossa ihmiset rakentavat työhön liittyvää käsitystä itsestään diskursiivisesti ja materiaalisesti tuotetuista intersektionaalisista positioista käyttämällä kategorioihin liitettyjä merkityksiä resursseina. Käytämme termiä identiteettityö löyhästi käsittämään sekä sen miten naiset itse rakentavat omaa identiteettiään että sen miten heidän identiteettinsä rakentuu yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa museohankkeen eri vaiheissa.

Ulkomaalaistaustaisten naisten työelämään liittyvää identiteettityötä on tutkittu esimerkiksi Alankomaissa intersektionaalisesta perspektiivistä (esim. Essers & Benschop 2007 ja 2009). Essers & Benschop (2007 ja 2009) tutkivat ulkomaalaistaustaisten naisten yrittäjäidentiteetin rakentumista etnisyyden, uskonnon ja sukupuolen leikkauskohdassa. Identiteettityössään naiset tasapainottelivat feminiinisuuden ja yrittäjyyteen usein liitetyn maskuliinisuuden välimaastossa (Essers & Benschop 2007) sekä neuvottelivat itselleen sallittua tilaa yrittäjinä sukupuolen ja perinteisten uskonnollisten tulkintojen risteyskohdassa (Essers & Benschop 2009). Suomi yhteiskunnallisena kontekstina kuitenkin poikkeaa monista muista Euroopan maista maahanmuuttoon liittyvän tilanteen osalta. Vieraskielisten (ei suomen-, ruotsin- tai saamenkielisten) osuus väestöstä on ollut paikoin 1900-luvulla hyvin alhainen kääntyen kuitenkin nousuun 1990-luvulta lähtien ja voimistuen 2000-luvun vaihteen jälkeen (Forsander 2002, 17–28). Suomessa on aina ollut kulttuurisia ja etnisiä vähemmistöjä, vaikka niistä ei ole keskusteltu ”monikulttuurisuuden” terminologialla (esim. Wahlbeck 2003). Monimuotoisuudesta huolimatta Suomi on usein kuvattu kulttuurisesti hyvin homogeenisenä yhteiskuntana. Käsityksellä kulttuurisesti homogeenisesta Suomesta on nähty olevan merkitystä esimerkiksi sille miten monimuotoisuus ymmärretään työorganisaatioissa Suomessa (Louvrier 2013).

Useimmiten Suomeen muutetaan työn, opintojen tai puolison perässä, ja tämä kuvastuu myös Työväenmuseo Werstaan aineistossa, jossa suurin osa haastateltavista ei ole tullut Suomeen paetakseen kuoleman uhkaa tai lähtömaan mahdollisia elinolosuhteita. Pohjoismaissa naisten asema on usein erilainen kuin maissa, joista pakolaiset tulevat. Lähtömaat ovat yleensä epädemokraattisia, sotaa käyviä maita, joissa tyttöjen mahdollisuudet kouluttautumiseen ja naisten mahdollisuudet itsenäiseen elämään ovat usein huonommat kuin Pohjoismaissa. Tämä heijastuu siinä, että erityisesti pakolaistaustaisten naisten koulutustaso on keskimäärin huomattavasti heikompi kuin miesten (Forsander 2002, 132–133). Suomessa

ulkomaalaistaustaisten työllisyys erityisesti naisten osalta on selvästi matalampi kuin niin kutsutulla kantaväestöllä, vaikka luvut tasaantuvat huomattavasti, kun maassaoloaika pitenee. Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyys on Euroopan keskitasoa, mutta ero suomalaistaustaisiin selvä, koska suomalaistaustaisten naisten työllisyysaste on verrattain korkea. (Sutela 2016; Nieminen ym. 2015.)

Intersektionaalisuuden näkökulmaa olisimme voineet soveltaa yhtä hyvin miesten kuin naisten tutkimiseen. Feministisesti orientoitunut maahanmuuttajatutkimus on kuitenkin peräänkuuluttanut erityisesti naisten yhteiskunnallisen aseman tutkimusta ja näkyväksi tekemistä nimenomaan työelämän, politiikan ja muun yhteiskunnallisen toiminnan kentillä (Forsander 2002, 161–162). Naisten kokemusten voidaan ajatella poikkeavan miesten kokemuksista (Knocke 1999). Kun ulkomaalaistaustaiset naiset on tutkijoiden toimesta nähty yksityisen elämänpiirin toimijoina, on samalla toistettu ja uusinnettu naisiin liittyviä käsityksiä kodin ja perheen merkityksestä naisille. Pakolaistaustaisten naisten työllisyystilanne onkin keskimääräistä hankalampi esimerkiksi alhaisen koulutustason sekä lastenhoitovastuun takia (Sutela 2016). Tästä syystä olemme rajanneet aineistomme koskemaan nimenomaan pakolaistaustaisten naisten työelämään liittyvää identiteettityötä.

TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄ, INTERSEKTIONAALINEN TULKINTATASOJEN ANALYYSI

Tutkimusaineistomme koostuu kahdesta eri osasta: haastatteluaineistosta ja haastatteluaineiston pohjalta kirjoitetuista lyhyistä henkilökuvista, jotka on julkaistu verkkonäyttelyssä. Haastattelut on tehty Työväenmuseo Werstaan hankkeissa vuosina 2006–2007, otsikoiden *Maahanmuuttajat työelämässä ja politiikassa* (2006) sekä jatkohankkeessa *Maahanmuuttajien muistot* (2007) alla. Molemmissa projekteissa fokus on ollut sekä työsuunnitelman että loppuraportin mukaan ulkomaalaistaustaisten kokemuksissa suomalaisesta työelämästä ja osallistumisesta politiikkaan. Hankkeen keskiössä on ollut ”maahanmuuttajien sopeutuminen Suomeen, ei niinkään heidän kotimaansa omaleimainen kulttuuri”. Hankkeet perustuivat Työväenmuseo Werstaan pitkäjänteiseen ulkomaalaistaustaisten kanssa tehtyyn yhteistyöhön.

Maahanmuuttajien muistot -hankkeen loppuraportissa tehtyjä haastatteluja kutsutaan syvähaastatteluiksi, mutta ei selitetä sen tarkemmin, mitä tällä tarkoitetaan. Haastattelujen kesto vaihtelee noin puolesta tunnista noin pariin tuntiin ja jokainen haastateltava on haastateltu kertaalleen. Haastatteluja on yhteensä 32, joista 20 naisten ja 12 miesten haastatteluja. Haastateltavat ovat 24 eri maasta ja hyvin erilaisista taustoista, mutta tätä tutkimusta varten poimimme aineistosta kaikki pakolaisina Suomeen tulleiden naisten haastattelut. Näitä haastatteluja on viisi, ja haastateltavat ovat tulleet Suomeen kolmesta maanosasta ja neljästä maasta: Chilestä (2 haastateltavaa), Irakista, Kambodzhasta sekä Somaliasta. Haastateltavat ovat eri-ikäisiä ja heidän taustansa (koulutus, vanhempien yhteiskunnallinen asema, työkokemus Suomessa) ovat erilaisia. Haastateltavat on esitelty lähdeluettelossa, ja kutsumme heitä Työväenmuseo Werstaan verkkonäyttelyssä käyttämillä

pseudonyymeillä, jotta lukija voi halutessaan tehdä omat tulkintansa tarinoiden sisällöistä. Jos olisimme käyttäneet aiemmin julkaisematonta haastatteluaineistoa, emme olisi kertoneet haastateltavien tarkkoja lähtömaita, kuten verkkonäyttelyssä on tehty, vaan olisimme kertoneet ainoastaan alueen, jolta haastateltavat ovat lähtöisin. Haastateltavien henkilöllisyyden suojaamiseksi olemme poistaneet haastattelulitteraatioista otetuista suorista lainauksista esimerkiksi paikannimiä. Kaikki haastateltavat ovat antaneet suostumuksensa aineistojen julkaisemiseen, osa myös omalla nimellään. Tämä ilmenee haastattelulitteraation kanssa arkistoiduista lomakkeista, joissa kerrotaan myös haastateltavien yhteystiedot sekä kuvataan lyhyesti heidän taustaansa (Suomeen tulo, koulutus, lyhyt kuvaus työkokemuksesta, syntymävuosi).

Maahanmuuttajat työelämässä ja politiikassa -hankkeessa ja *Maahanmuuttajien muistot* -hankkeen alkuvaiheessa haastattelijana toimivat kenialaistaustainen filosofian maisteri (mies) ja virolaistaustainen filosofian maisteri (nainen). Kenialaistaustaisen projektityöntekijän siirryttyä muihin töihin tilalle tuli suomalais-taustainen antropologi (nainen). Haastattelijoiden taustalla, iällä ja sukupuolella voidaan ajatella olleen merkitystä haastatteluissa esimerkiksi siinä, miten ja mistä haastateltavat puhuivat (esim. Hirsjärvi ja Hurme 2004, 119–121). Verkkonäyttelyn toteutuksesta vastasi kuusihenkinen työryhmä, jossa sisältöjen osalta tärkeimmässä roolissa olivat haastatteluja tehnyt suomalaistaustainen antropologi, joka vastasi käsikirjoituksesta, sekä verkkonäyttelyyn sisältyvät koululaistehtävät suunnitellut suomalaistaustainen museolehtori. Projektityöntekijöiden palkat tulivat Museovirastolta erikseen haetusta hankerahoituksesta.

Työväenmuseo Werstas on tuottanut haastatteluaineistosta *Juuret maailmalla, koti Suomessa* -nimisen verkkonäyttelyn (<http://www.tkm.fi/mamu/index.cgi>). Hankkeen loppuraportin mukaan verkkonäyttely ”mukailee suosittujen virtuaaliyhteisöjen, kuten Facebookin ja IRC-Gallerian rakennetta profileineen, omakuvineen ja yhteisöineen”. Kirjoitukset ovat minä-muotoisia, haastattelijan pohjalta kirjoitettuja henkilötarinoita, ja mukana on myös muutaman minuutin mittaisia äänikatkelmia haastatteluista. Tässä artikkelissa kutsumme näitä verkkonäyttelyn kertomuksia verkkotarinoiksi. Verkkotarinoita tehtäessä Werstaan työryhmä on päättänyt, mitä asioita otetaan mukaan ja mitä jätetään kertomatta, sillä haastatteluissa on paljon enemmän materiaalia, kuin mitä verkkotarinaan mahtuu. Haastateltavien puhe on muutettu yleiskielelle ja haastatteluissa esille tulleita teemoja on jäsennely uudelleen.

Suomenkielinen sivusto on tarkoitettu maahanmuutosta kertovaksi oppimateriaaliksi ja se on suunnattu yläkouluille, lukioille ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille. Loppuraportin mukaan ”kaikille avoimen verkkonäyttelyn tavoitteena on suvaitsevaisuuden lisääminen ja maahanmuuton ymmärtäminen sekä maahanmuuttajakäsitteen laajentaminen”. Hankkeen projektisuunnitelmassa tuodaan esiin, että esimerkiksi Alankomaissa on herätty liian myöhään huomaamaan, että uuteen maahan asettumiseen liittyvää muistitietoa olisi hyvä tallentaa arkistoihin.

Suunnitteluvaiheessa aineiston on ajateltu palvelevan tutkimusta myöhemmin. Aineisto onkin sisällöllisesti erittäin rikas ja Suomessa merkittävä maahanmuuttajuudesta kertova kokonaisuus. Saimme haastattelut luettavaksemme Helsinkiin Työväen Arkistoon, mistä kiitos sekä Työväenmuseo Werstaalle että Työväen Arkistolle. Käytännön tutkimustyössä muutama seikka kuitenkin rajoitti aineiston käyttöä. Haastattelut on tallennettu MiniDisc-laitteella, mutta Työväen Arkistossa ei ollut käytettävissä laitetta äänitteiden kuuntelemiseen. Siksi olemme käyttäneet ainoastaan litteraatioita. Vaikka haastattelut oli ajateltu tutkimuskäyttöön soveltuviksi, ilmeisesti ajan säästämiseksi litterointivaiheessa muilla kielillä tehtyjä haastatteluja on suomennettu ja esimerkiksi haastattelukysymykset jätetty kokonaan litteroimatta. Kaikki käyttämämme haastattelut on tehty suomeksi, joten käänösvaiheen tulkinnallisia kysymyksiä ei ollut tarpeen pohtia. Haastattelijan osuuden poistaminen litteraatiovaiheessa vaikuttaa kuitenkin mahdollisuuksiimme tehdä analyysiä. Litterointitapa viittaa siihen, että haastatteluja ei ole hankkeessa nähty vuorovaikutuksena, jossa haastattelijan kysymykset vaikuttavat haastateltavan kertomukseen ja päinvastoin. Sen sijaan näyttää siltä, että haastattelut on ymmärretty aineistoina, josta etsitään haastateltavan kertomia faktoja ja ennen haastattelutilannetta muodostettuja näkemyksiä.

Analyysin tueksi saimme Työväenmuseo Werstaalta kysymysrunгон sekä rahoitushakua varten tehtyjä suunnitelmia ja raportteja, joista selviää monia perusasioita. Kaipasimme silti myös yksityiskohtaisempaa aineiston muodostamisen prosessikuvausta: kertomusta siitä, miten haastateltavat löydettiin, miten kysymysrunko muodostui ja mitä haastatteluhankkeen aikana opittiin. Museoiden, arkistojen ja niiden rahoittajien olisikin syytä vastaisuudessa kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, että etnografisiin aineistoihin (haastattelut, havainnointipäiväkirjat jne.) liittyvää kontekstietoa tallennetaan ja alkuperäinen ääni- tai kuvatallenne on teknologian muuttuessaakin käytettävissä.

Aloitimme aineiston analyysin haastattelujen temaattisella tarkastelulla. Huomioimme kiinnittyi siihen, miten vähän haastatteluissa lopulta puhuttiin työelämään liittyvistä kokemuksista. Iso osa haastatteluista käsitteli sitä, miten haastateltava tuli Suomeen sekä sitä, miten sopeutuminen uuteen kotimaahan tapahtui. Jo varhaisessa vaiheessa päätimme perehtyä myös haastattelujen pohjalta julkaistuihin verkkotarinoihin. Haastattelujen ja verkkotarinoiden välistä dynamiikkaa olemme tutkineet kehittämämme intersektionaalisen tulkintatasojen analyysin avulla. Analyysimenetelmän tarkoituksena on päästä käsiksi identiteettityön monivaiheisuuteen, kerroksellisuuteen ja intersektionaalisuuteen. Hahmotamme analyysissä neljä eri toisiinsa käytännössä limittyvää tulkintatasoa, joissa tarkastellaan seuraavia kysymyksiä:

1. Mitä tulkintoja aineistossa on (niiden tunnistaminen) ja ketkä tulkitsevat?
2. Minkälaisia samankaltaisuuksia/erilaisuuksia eri tulkintojen välillä on?
3. Miten yhdestä tulkinnasta siirrytään toiseen tulkintaan? Mitä jätetään pois? Mitä/Minkälaisia merkityksiä muokataan uudestaan?

4. Mitä ongelmia, säröjä tai ristiriitaisuuksia tulkinnoissa on?

Temaattisen tarkastelun jälkeen luimme haastatteluaineiston ja verkkotarinat intersektionaalisen lähestymistavan kautta, mikä tarkoitti, että aineisto analysoitiin uudestaan keskittymällä sosiaalisiin kategorioihin (Bilge 2009). Analyysissä korostui sosiaalisten kategorioiden ja niihin liittyvien epätasa-arvoisuuksien usein näkymätönkin merkitys identiteettityölle sekä identiteettityön sijoittuminen erilaisien kategorioiden leikkauspisteisiin. Analyysin kannalta oli keskeistä, miten tehdä näkyväksi usein implisiittisiä sosiaalisia kategorioita ja toisaalta, miten tarkastella identiteettien rakentumista eri kategorioiden leikkauspisteissä (Guadraz & Uttal 1999; McCall 2005). Ihmiset eivät välttämättä puhu suoraan sosiaalisista kategorioista, vaikka ne monella tapaa vaikuttavat heidän positioihinsa ja kokemuksiinsa (esim. McIntosh 1988). Tarkastelimme miten ja mitä kategorioita käytettiin tai jätettiin käyttämättä haastatteluissa ja verkkotarinoissa sekä minkälaisia identiteettejä tätä kautta rakennettiin. Maahanmuuttajuus oli ylivoimaisesti keskeisin kategoria sekä haastatteluissa että verkkotarinoissa. Sen sijaan esimerkiksi sukupuolesta puhuttiin vähemmän eksplisiittisesti, mutta tulkitsimme sen olevan keskeinen esimerkiksi työtä ja perhettä koskevassa puheessa.

Analyysin painopiste oli identiteettien rakentumisessa eri keskeisten kategorioiden leikkauspisteissä, mikä tarkoitti sekä kategorioiden välisten suhteiden tarkastelua että niiden yhteisvaikutuksen tunnistamista haastateltujen naisten elämässä. Esimerkiksi naisten suhde suomalaiseen työelämään ei määrittynyt pelkästään maahanmuuttajuuden kautta, vaan siihen vaikuttivat myös sukupuoleen liittyvät odotukset. Aineistojen erikseen analysoimisen jälkeen vertailimme kunkin naisen haastattelua ja hänestä kirjoitettua verkkotarinaa toisiinsa. Keskityimme tunnistamaan eri aineistoissa olevien tulkintojen välisiä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Tarkastelimme myös, miten tulkinnat olivat mahdollisesti muuttuneet, mitä oli jätetty pois ja/tai miten merkityksiä oli muokattu. Analyysillemme merkittäviä kohtia etsimme myös paikantamalla erilaisia ongelmia, ristiriitaisuuksia ja säröjä.

Näemme aineiston monitasoisena merkitysten muodostamisen ketjuna, jossa haastateltujen naisten identiteettityö rakentuu monien henkilöiden toimesta. Me tutkijoina olemme osa tätä ketjua ja teemme omia tulkintoja omista lähtökohdistamme. Esimerkiksi se, että olemme molemmat valkoihaisia suomalaistaustaisia työssäkäyviä äitejä, vaikuttaa tulkintoihin. Olemme myös tietoisia ”maahanmuuttajia” koskevan tutkimuksen ongelmallisuudesta esimerkiksi stereotyyppien luojana ja vahvistajana tai pakolaistaustaisten ihmisten uhriuttajina (esim. Forsander 2002; Pripp 2001). Artikkelin yläotsikon olemme poimineet haastattelusta, jossa haastateltava kyseenalaistaa asetelmaa, jossa hänet määritetään pääasiallisesti maahanmuuttajuuden kautta. ”*Olenko minä koekaniini tässä? Olenko minä niin eksoottinen?*”, haastateltava kysyy, kun perheen taustoja halutaan esitellä laajalle yleisölle ties kuinka monetta kertaa. Erityisesti yksi haastateltavista kyseenalaistaa suorasanaisesti maahanmuuttaja-sanan käytön, ja olemmekin haastaneet itsemme käyttämään muita sanoja aina kun se on mahdollista. Sana maahanmuuttaja oli yleisesti ja usein kyseenalaistamatta käytössä Työväenmuseo Werstaan projektissa,

vaikka suunnitelman mukaan hankkeen tarkoitus oli maahanmuuttaja-käsitteen laajentaminen.

KIELITAITO TYÖELÄMÄN JÄSENTÄJÄNÄ

Kielitaito toimii tärkeänä intersektionaalisuuden teemana jäsentämässä pakolais- taustaisten naisten asemia, kokemuksia ja identiteettejä. Sen merkitys konkreti- soituu haastateltujen naisten asemassa ja mahdollisuuksissa työelämässä. Naisten kertomuksissa sekä äidinkielen että suomen kielen osaaminen nousivat keskei- seksi teemaksi. Kaikki haastatellut naiset ovat työskennelleet tavalla tai toisella äidinkiellensä parissa, ja usein juuri äidinkieli on ollut tärkeä väylä työelämään. Samanaikaisesti kun äidinkieli on mahdollisuus, se saattaa myös marginalisoida, lokeroida työskentelemään vain muiden ulkomaalaistaustaisen parissa, niin kut- sutuissa etnospesifeissä ammateissa, jotka vaativat usein hyvää koulutusta ja ammattitaitoa, mutta jotka ovat usein pätkä- tai silpputyötä. (Forsander 2002, 43; Lutz 1993.)

Suomen kielen kohdalla muut sosiaaliset kategoriat kuten ikä, perhe- ja työtilanne vaikuttavat kielitaitoon ja näin ollen naisten mahdollisuuksiin työllistyä etnospe- sifien ammattien ulkopuolelle. Esimerkiksi Marisolin ja Savoeynin muuttaminen Suomeen lapsena on edesauttanut suomen kielen oppimista, kun taas aikuisena Suomeen tulleen ja kotona lapsia hoitaneen Consuelon kohdalla ikä, perhe- ja työ- tilanne vaikeuttivat kielen oppimista. Uusimman tutkimuksen mukaan niillä ulko- maalaistaustaisilla naisilla, jotka ovat ilmoittaneet pääasiallisesti toiminnakseen omien lasten hoidon, kielitaito oli erityisen heikko. Heikko kielitaito taas näyttää olevan suorassa yhteydessä mahdollisuuteen työllistyä (Sutela 2016, 15–16). Huo- nosta suomen kielen taidosta syntyy helposti kierre: puutteellisella kielitaidolla on hankala päästä työelämään, kun taas tarve käyttää suomea työpaikalla tukisi kie- litaidon kehittymistä. Toisaalta hyväkään suomenkielentaito ei takaa suomalaisen työelämään pääsyä.

Alakouluikäisenä Suomeen muuttanut Marisol pohdiskelee haastattelussaan kielen oppimisen eroja oman perheensä sisällä. ”Hyvän kielipään” omaava Marisol ker- too oppineensa suomen puolessa vuodessa ja kokeilleensa puhuessaan rohkeasti uusia sanoja, vaikka ei ollut vielä varma niiden merkityksistä. Kaikille perheenjäse- nille suomen oppiminen ei käynyt yhtä helposti. Erityisen hankalaa se oli perheen äidille, joka jäi kotiin Marisolin pienempien sisarusten kanssa. Sekä haastattelussa että verkkotarinnassa kuvataan Marisolin kielen oppimista samankaltaisesti. Näin sitä kuvataan verkkotarinnasta poimitusta katkelmassa:

Menin ummikkona suomalaiselle ala-asteelle, mutten jäänyt jälkeen muista oppi- laista, koska minulla oli hyvät perustiedot Chilen kouluvuosiltani. Minulla on hyvä kielipää, ja puhua pälpätin suomea jo puolen vuoden päästä.

Teini-ikäisenä Marisol toimi aktiivisesti poliittisten näkemystensä puolesta, ja hän kirjoitti säännöllisesti kotipaikkakuntansa lehteen. Itseään ulospäinsuuntautu- neeksi kuvaava Marisol, kertoi löytäneensä itsensä usein tilanteista, joissa toimi

tulkkina tai kääntäjänä ilman palkkiota. Haastattelussa Marisol on selvästi ärsyyntynyt siitä, että hänen kielellistä osaamistaan on hyödynnetty monta kertaa ilman, että hänelle on maksettu tehdystä työstä palkkiota. Hänen suomen osaamisensa on erinomaista, ja haastattelua tehtäessä hän on nuori nainen, joka vielä etsii paikkaansa työelämässä. Käännös- ja tulkkaukset ovat keskeinen aihe Marisolin haastattelussa. Verkkotarinnassa niistä kuitenkin vaietaan ja painopiste kielestä puhuttaessa on Marisolin lapsuuden kokemuksissa. Marisolista kirjoitetussa verkkotarinnassa työelämä on hyvin marginaalisessa asemassa ja käännös- ja tulkkaukset vaikeneminen voidaan nähdä osana työelämän häivyttämistä.

Marisolin haastattelussa kieli saa keskeisen mutta ristiriitaisen aseman. Hyvä kielitaito ja sen tuomat mahdollisuudet ovat tärkeässä osassa Marisolin kertomusta itsestään. Hän puhuu kielitaidostaan paljon ja mielellään sekä tekee esimerkiksi kielen kautta eroa itsensä ja perheenjäseniensä välillä. Samanaikaisesti hyvä kielitaito ei ole johtanut Marisolin osaamista vastaavaan työhön. Vaikka haastattelussa välittyy hänen turhautuneisuutensa tilanteeseen, hän ei eksplisiittisesti kyseenlaista suomalaista työelämää mahdollisuuksien puutteesta. Puheessaan Marisol tasapainottelee pettymysten ilmaisemisen ja niiden neutralisoinnin välimaastossa.

Marisolin äiti, haastattelun aikaan noin 50-vuotias Consuelo kertoo päässeensä työelämään äidinkieltään opettamalla, mutta koska häneltä puuttuu tutkinto, hän ei ole saanut pidempiaikaista täysipäiväistä työtä. Chilestä muuttanut Consuelo kertoo haastattelussa yksityiskohtaisesti perheensä tulosta Suomeen. Consuelon mies oli ollut pitkään vangittuna kotimaassa ja Consuelon oli tehtävä niitä töitä, joita sattui saamaan, hänellä ei ollut mahdollisuutta kouluttautua niin pitkälle kuin hän olisi halunnut. Miehellä oli järjestetty työpaikka ja lapset menivät kouluun, mutta Consuelo oli paljon kotona ja oppi suomen kielen hitaimmin perheessä.

Consuelo sekä 1970-luvulla syntyneen Kambodzhasta Suomeen paennut Savoeyn kuvaavat kuinka lähtömaan sekasortoinen tilanne ja heidän sosiaalinen asemansa on estänyt heidän pääsynsä koulutuksen piiriin kotimaassaan. Marisolin tavoin Savoeyn pärjäsi Suomeen muutettuaan hyvin koulussa ja kielellinen osaaminen johti tulkin töihin:

Päädyin tulkin työhön silleen, että olen aina tehnyt jotain muuta ja illalla, vapaa-aikana, mennyt tulkkamaan, auttamaan ihmisiä. Soitan viranomaisille tai menen tapaamaan heitä. Se oli hyvin raskasta, kun piti hankkia elanto ja tehdä vapaaehtoistyötä.

Suomensomalialaiseksi itsensä määrittelevä Asma kertoo tehneensä käännöstöitä ja tulkin töitä opintojen ohella, kun hänen lapsensa olivat pieniä. Freelancerina, osa-aikaisina ja pätkissä tehtävät tulkkaukset, käännös- ja opetustyöt ovat joustavaa työtä, johon perhe-elämä pienten lasten kanssa on helpompi yhdistää, mutta vaarana on, että se johtaa vastentahtoisesti kokonaiseen ”silpputyölle” perustuvaan työuraan.

Haleeman kertomuksessa kielellinen osaaminen syrjäyttää muun asiantuntijuuden työelämässä. Hän kertoo, ettei Suomeen muutettuaan olisi halunnut kielenopettajaksi, koska hänellä on matematiikan opettajan pätevyys. Uudessa kotikaupungissa tarvittiin kuitenkin kipeästi kurdin kielen opettajaa, ja Haleeman tuttavat suostuivat hänet opettajaksi. Sittemmin Haleema osallistui täydennyskoulutukseen ja sai kielenopettajan pätevyyden. Haastattelun tekemisen aikaan Haleemalla oli 13 vuoden työkokemus kotikielensä opettajana.

Olen käynyt suomen kielen kursseja vain kuusi kuukautta. Mä yritin paljon, vaikka ei vieläkään suomen kieli hyvin. Ja nyt mä en kuule kuin kurdin kieltä. Vain opettajille mä sanon: hei tai moi. Mä puhun harvoin muiden opettajien kanssa kurdin kieltä. Ei ole aikaa. Mulla on nyt 11 koulua viikossa. Ehdin vain ottaa kopioita ja heti luokkaan ja sitten siirrytään toinen koulu. Kolme koulua päivässä. Mutta joulujuhlat osallistun aina ja kahvit juon. Mutta jos et joka päivä kuule suomen kieltä niin...

Haleema kuvaa miten kotikielen osaaminen on lokeroinut hänet toimimaan miltei pelkästään Suomeen muuttaneiden kurdinkielisten yhteisössä. Haleeman apua ja osallisuutta pyydetään myös hänen vapaa-ajallaan, jonka täyttää vapaaehtoistyö sekä vaikuttaminen järjestöissä.

Haleema kertoo, että hän on kielellisen osaamisensa takia auttanut muita Suomeen muuttaneita, joilla on traumaattisia kokemuksia taustallaan (pakolaisten post-traumaattisista oireista esim. Povrzanovic Frykman 2012, 67–69). Ammattiavun hakeminen merkittäviinkin psyykkisiin ongelmiin saattaa jäädä tekemättä leimautumisen pelossa (Povrzanovic Frykman 2012, 69). Oma äidinkieli on ”tunnekieli”, jolla on helpompi puhua elämää mullistavista kokemuksista, ja Haleema epäsuorasti kertoo joutuneensa terapeutin asemaan ilman koulutusta tai keinoja käsitellä traumoihin eläytymisestä johtuvaa stressiä. Haleema kertoo oppineensa vetämään rajoja auttamiselle vasta kun oma jaksaminen oli jo äärirajoilla.

Savoeyn kertoo samantyyppisistä kokemuksista sanoen väsyneensä palkkatyön ja vapaaehtoisen tulkkaustyön yhdistelmään. Kielellinen osaaminen on johtanut kahdenlaisiin työtehtäviin. Yksi tehtävä on ”sydämen asia”, toisten Suomeen muuttaneiden auttaminen. Näin esimerkiksi Savoeynilla on keskeinen rooli kieliryhmänsä yhteisön sisällä ja tämän työn kautta hän pystyy parantamaan muiden elämää ja asemia. Tässä työssä Savoeyn kertoo myös käyttävänsä hyväkseen itse kohtaamiaan vaikeuksia. Vapaaehtoistyöllä ei kuitenkaan elä. Toinen osa Savoeynin työelämää on ollut palkkatyö, jossa hän on joutunut etsimään paikkaansa pitkään. Savoeynin työuraa varjostaa moninkertainen syrjintä, jossa rodullistaminen, sukupuoli ja ikä kietoutuvat yhteen. Toisaalta hän kuvaa koulutuksen ja työuran pirstaloituneisuutta koetun rasismien kautta.

Savoeyn rakentaa puheessaan kahta rinnakkaista työelämää, joille hän antaa hyvinkin erilaisia merkityksiä. Kummassakin Savoeynin kielitaito on keskeisessä asemassa. Hänen suomenkielentaitonsa on mahdollistanut hänen osallistumisensa suomalaiseseen työelämään, kun taas äidinkielentaito vapaaehtoistyön ja lopulta palkkatyön tulkkina. Siinä missä Savoeynin kuvaus toimeentuloon tähtäävästä ”suomalaisesta” työelämästä on rasismien ja pirstaloituneisuuden värittävä, toisten

maahanmuuttajien parissa tehty tulkkaustyö kuvataan hyvinkin merkitykselliseksi. Työelämäpuheessaan Savoeyn ottaa etäisyyttä suomalaisiin ja samastuu muiden ulkomaalaistaustaisten kanssa. Savoyenista tehdyssä verkkotarinessa rasisminkokemuksista puhutaan, mutta haastattelussa esiin tuleva turhautuneisuus on siloteltu pois ja rasismin kokemukset kuvataan ennen kaikkea henkilökohtaiseen kasvuun johtaneina vaikeuksina. Nykytila kuvataan positiivisena, johon menneisyyden kokemukset vaikuttavat vain rakentavalla tavalla.

Olen tehnyt vapaaehtoistyötä tulkkina siitä asti, kun opin suomen kielen. Tunnen itseni onnekaaksi, että osaan [*äidinkieltä*], vaikka tulin tänne nuorena. Olen nyt virallinen tulkki ja saan elantoni tulkkaustehtävistä. Tiedän oman taustani takia, miten vaikeaa maahanmuuttajilla voi olla ja yritän auttaa heitä jaksamaan.

Sekä verkkotarinessa että haastattelussa korostuu samassa tilanteessa olevien ihmisten hyväksi tehdyn työn merkitys. Kuitenkin verkkotarina ja haastattelu osittain poikkesivat toisistaan sävyiltään ja painotuksiltaan. Savoyenin tarinan rosoisuus ja erityisesti rasismiin liittyvät kielteiset tunteet on siivottu pois ja verkkotarina on kirjoitettu ristiriidattomammin vaikeuksista voittoon kertomuksena.

Haastateltavien kertomuksissa kielestä näkyi selkeästi kokemusten ja identiteettien intersektionaalisuus. Siinä missä kaikki haastateltavat kuvasivat äidinkielen taitoaan keskeiseksi työelämän kannalta, haastateltavat poikkesivat toisistaan suomenkielentaidon suhteen. Ikä, tarve käyttää somea työpaikalla sekä perhetilanne vaikuttivat naisten kertomusten mukaan heidän suomenkielentaitoonsa ja näin ollen myös mahdollisuuksiinsa suomalaisessa työelämässä. Puhe näistä eri kategorioista ei välttämättä aina kuitenkaan ollut eksplisiittistä vaan naisten identiteettityön intersektionaalisuus jäi osittain tutkijan tunnistettavaksi (Guadraz & Uttal 1999).

Kaikki haastateltavat käyttivät kuitenkin kieltä keskeisenä tekijänä selittäessään asemaansa ja kokemuksiansa suomalaisessa työelämässä. Kielen avulla myös rakennettiin identiteettiä suhteessa muihin, samasta taustasta tuleviin maahanmuuttajiin. Esimerkiksi Haleema kuvaa puutteellisen suomen kielen taidon kiinnittäneen hänet tiukasti kurdiyhteisöön ja Suomeen lapsena tulleiden Marisolin ja Savoeynin kertomuksissa korostuu hyvän äidinkielen ja suomenkielentaidon merkitys omalle identiteetille suomalaisen yhteiskunnan ja maahanmuuttajayhteisön välimaastossa. Haleema ja Savoeyn rakentavat itsestään yhteisölleen omistautunutta ja osittain myös omat tarpeet sivuuttavaa ja unohtavaa kuvaa keskeisinä toimijoina heikommassa asemassa olevien ulkomaalaistaustaisten tukijoina. He sekä samastuvat muiden samasta taustasta tulevien kanssa että ottavat heihin etäisyyttä.

Maahanmuuttajuuden ja kielitaidon merkitys työelämässä voidaan haastateltujen naisten kohdalla nähdä leikkaavan myös sukupuolen kanssa. Haastatellut naiset ovat kielitaitonsa johdosta ajautuneet ammatteihin (tulkki, opettaja), joissa toisista huolehtiminen on yksi keskeinen tekijä. Tulkitsemme, että näissä ammateissa, erityisesti vapaaehtoistyönä tehtynä, on hoivatyön piirteitä. Hoiva on

vahvasti sukupuolittunutta ja nähdään usein naisten tehtävänä. Erityisesti ulkomaalaistaustaisille, köyhistä oloista tuleville naisille hoivatyö on keskeinen väylä työelämään (Cleland Silva 2016; Näre 2012).

RAJATTU JA VAIETTU TYÖKOKEMUS JA -OSAAMINEN

Kielellisen osaamisen korostaminen voi vaikeuttaa ulkomaalaistaustaisten muun osaamisen tunnistamista ja hyödyntämistä työelämässä. Ulkomaalaistaustaiset nähdään helposti vain kielen, kulttuurin ja maahanmuuttajuuden osaajina ilman, että työelämä olisi aidosti inklusiivinen (Thomas & Ely 1996). Tässä luvussa keskitymme haastateltujen naisten usein monipuoliseen työkokemukseen, josta vaietaan eri tavoin sekä haastatteluissa että verkkotarinoissa. Neljässä viidestä haastattelusta työelämään liittyvät asiat jäävät vähemmälle huomiolle siksi, että tilaa saa dramaattinen pako lähtömaasta, työttömyyden vahvistama äitiyden ja isoäitiyden korostaminen, kahden kulttuurin välissä elämisestä koettu epävarmuus tai useisiin alanvaihtoihin johtanut rasismi. Vaikeneminen voi olla kokonaisvaltaista, esimerkiksi nuoren Marisolin työkokemus ja urasuunnitelmat jäävät täysin taka-alalle.

Toisaalta työelämän merkityksen vähättelyn voidaan ajatella erityisesti uusintavan pakolaistaustaisiin naisiin usein liitettäviä oletuksia alistetusta asemasta, alhaisesta koulutustasosta sekä heikosta työelämäosaamisesta, jotka ovat omiaan sitomaan naiset vielä tiukemmin yksityiseen elämänpiiriin. Haastateltujen naisten tilanne ei kuitenkaan monella tapaa vastaa näitä olettamuksia. Kolmella on yliopistotutkinto tai yliopisto-opintoja ja yksi on suorittanut keskiasteen tutkinnon. Tämän lisäksi heillä on monipuolista työkokemusta. Vaikka aineistosta piiryykin monisyinen kuva pakolaistaustaisten naisten elämäntilanteista, identiteettityössä yhtä haastateltavaa lukuunottamatta naisten työkokemusta ja -osaamista sekä työelämän keskeytystä heidän elämässään vähätellään.

Kurdin kielen opettajana toimiva, matematiikan opettajan koulutuksen saanut Haleema työskenteli Suomeen muutettuaan päiväkodissa laitospulaisena.

He kysyivät, mitä mä olen tehnyt Irakissa. Sanoin: en mitään, vain opettajana, mä tehnyt kaksi vuotta. Mä kävin muutama kerta koulu, mutta kieli ja kaikki. Mitä vielä, mä sanoin, että entä jos päiväkotia kokeilen. Mä haluan. Mä hakisin, oli kahdeksan hakijaa. Ja mä pääsin. 23 päivää olin työtön, heti mä hakisin päiväkotiin ja pääsin. Kaksi vuotta olin töissä. Sitten mä jäin äitiyslomalle.

Haleema aliarvioi omaa osaamistaan ja työkokemustaan. Kahden vuoden työkokemus matematiikan opettajana on hänelle ”ei mitään”. Haastattelukatkelma korostaa Haleeman nöyrää asennetta, halua olla hyvä maahanmuuttaja, jota ei voida syyttää sosiaaliturvan varassa elämisestä (ks. Hirvi 2013, 72–77). Maja Povrzanovic Frykman (2012, 61), on huomannut, että Bosniasta 1990-luvulla tulleet pakolaiset ovat Ruotsiin muuttaessaan pitäneet vanhassa kotimaassa korkean koulutuksen avulla saavutetun työelämän aseman ylläpitoa mahdollisena, kun kutsuja työhaastatteluihin ei tullut.

Työelämän sijaan haastatteluissa korostuu perhe-elämä. Consuelon ja Savoyenin kohdalla perheen ja oman koetun yhteisön ensisijaisuus korostuu erityisen paljon. Kokonaiskuva on kuitenkin monisyisempi. Perheellisyys on vaikuttanut Haleeman työhönsä samalla tavoin kuin monen muun naisen: jotta hän voisi tehdä töitä perheellisenä, on työn (tai koulutuksen) mahdollistettava perhevastuiden hoitaminen. Haleema kuvaa aviomiehen osallistumista lasten- ja kodinhoitoon ensiarvoisen tärkeänä koulutukseen ja työmarkkinoille pääsyssä.

Esimerkiksi silloin mä olin raskaana ja mulla tuli tämä Heinolan kurssi. Hän yritti sanoa, että Haleema mene. Mä sanoin, että en mene. Sen jälkeen tuli uudestaan tämä kurssi, mä sanoin, että en mene, tyttö on pieni. Hän sanoi, että menet, minä hoidan tytön. Ja mä kyllä olen tosi kiitollinen hänestä. Ja mun suomalaiset ystävät auttoivat minua. Kun mä oli kotitehtävät, he auttoivat meitä.

Myös Asma kertoo miten puolison osallistuminen lasten- ja kodinhoitoon on mahdollistanut hänelle täysipainoisen osallistumisen työelämään. Asmaa auttavat myös appivanhemmat, jotka hoitavat lapsia paljon. Asman puoliso on suomalaistaustainen, ja Asma korostaa elävänsä monella tapaa hyvin suomalaista elämää ja olevansa monella tapaa suomalainen. Asma onkin perhesiteittensä ansioista hyvin erilaisessa asemassa kuin muut haastatellut naiset, mikä ei välity verkkotarinnasta, jossa esimerkiksi puolison suomalaistaustaisuus on jätetty pois.

Asma poikkeaa muista naisista myös siinä, että hän kuvaa yliopisto-opintojensa ja työn saantinsa sujuneen melko ongelmitta. Omien sanojensa mukaan konservatiivisen, mutta kouluttautumista korostavan kasvatuksen saanut Asma korostaa jokaisen Suomeen muuttaneen omaa vastuuta työelämään pääsyssä. Hänen mukaansa uutta kieltä ja kulttuuria on opiskeltava aktiivisesti. Ylempää keskiluokkaa oleva tausta, jo lapsesta alkanut koulutus ja suomalaistaustainen aviomies epäilemättä vahvistavat Asman asemaa työelämässä. Asma ei kuitenkaan reflektoi eksplisiittisesti tietyllä tavalla etuoikeutettua asemaansa, vaan korostaa oman asenteen merkitystä.

Mun mielestä on ihan asennekysymys totta kai. Ensisijaisesti täytyy hallita se kieli, sitten kulttuuri, koska työelämässä on oma... Kirjoittamattomia sääntöjä, joihin pitää myöskin kiinnittää huomio. Ja mun mielestä se riippuu sitten myös asenteesta.

Asma onkin haastatelluista naisista ainoa, jonka haastattelussa työelämä on enemmän esillä. Hänelle annetaan myös asiantuntijan rooli, kun hän saa kertoa omasta työstään, jossa neuvoo asiakkaita. Asman haastattelussa korostuvat onnistumisen kokemukset ja verkkotarinnassa niitä painotetaan entisestään.

Teen nykyistä koulutustani vastaavaa työtä eli työskentelen sosiaalialalla. Pärjään todella hyvin!

Asman intersektionaalinen positio on erilainen kuin vaikkapa aikuisena Suomeen muuttaneen ja köyhistä oloista lähtöisin olevan Consuelon. Consuelolla on taustallaan Chilestä jonkin verran koulutusta ja kokemusta sairaanhoitajana, mutta

tuota tietotaitoa ei Suomessa ole hyödynnetty. Haastattelussa Consuelo rakentaa-kin identiteettiään paljolti perheen – miehen ja lasten – kautta.

Consuelon verkkotarinnassa jätetään kertomatta, että hän on ollut työllistettynä eräässä museossa (ei Työväenmuseo Werstaassa) useampaan otteeseen. Tämä hiljaisuus on Consuelon position kannalta harmittava, sillä hän tuo esiin epäkohdan, joka on tuttu monelle ulkomaalaistaustaiselle naiselle: tukityöllistämiseen ja harjoitteluihin liittyvä työelämän kenttä on monelle hetteikkö, josta on vaikea päästä paremmin palkattuihin työsuhteisiin (esim. Forsander 2002, 142; Povrzanovic Frykman 2012).

Suomessa on hyvin tärkeä, että on tutkinto, se on hyvin tärkeä. En mä tiedä [onko tutkinnon puute suurin este työllistymiselle]. Siitä mä en ole ihan varma, koska mä tunnen paljon ulkomaalaisia, joilla on tutkinto ja ne hakevat ja hakevat ja he opiskelevat suomen kieltä ja vuodesta toiseen he opiskelevat. Ja mitä he tekevät? He ovat työharjoittelussa, työharjoittelussa, työharjoittelussa. Siis mistä syystä? Mä en tiedä, en ole asiantuntija mutta...

Haastattelussa Consuelo puhuu työllistämiskokemuksista, siitä miten työllistämiskokemuksia ketjutetaan. Hän harmittelee, että juuri kun on oppinut tekemään työt, työllistämiskausi päättyy, vaikka ymmärtää, että määräaikaisilla jaksoilla annetaan mahdollisuus muillekin. Consuelo kertoo, että työllistetyn asemassa on samassa veneessä joidenkin suomalaistaustaisten työntekijöiden kanssa:

Me sanoimme meikäläisiä, koska me olemme työllistettyjä. Ja jollain tavalla suomalaisille, se ei riipu, että mä olen ulkomaalainen. Meistä [*työllistetyistä suomalaisista ja ulkomaalaisista*] tuntuu, että olemme toisen luokan työntekijöitä. Koska se ei ole sama, jos sinä ole töissä tai työllistetty.

Verkkotarinnassa tämä olisi ollut yksi mahdollisuus kertoa samanlaisuuksista ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten kokemuksissa. Näin ei kuitenkaan tehdä. Samankaltaisuuksista vaikenemalla vahvistetaan tahtomatta eroa ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä.

Haleeman identiteettityön voi helposti rinnastaa pohjoismaisen tai suomalaisen *vahvan naisen* kuvaan, joka on myös kyseenalaistettu tutkimuksessa (esim. Koivunen 2003; Markkola 2002; Olsson 2011b, Tuori 2009). Vahvan suomalaisen naisen kuvaan kuuluu sekä henkinen että fyysinen vahvuus ja ajatus vaimosta työskentelemässä ja taistelemassa miehensä rinnalla.

Kurdinaiset ovat rohkeita ja hyvin osaavat kieltä. Paljon ovat töissäkin. Ennen kurdinaiset olivat rohkeita, taistelivat miestensä kanssa. Se on myös vaikuttanut, kylässä tekivät kaikki työt. Miehen rinnalla mukana. Mutta nyt on muutama uskonto, islamin uskonto on vaikuttanut kaikki meidän asiat. Ja arabit ja esimerkiksi turkit tai näitä on vaikuttanut. Mutta onneksi nuoret ajattelevat erilailla.

Haastattelija ei kysele aiheesta lisää, joten viittaus naisen asemaan ja islamiin jää monitulkintaiseksi. Selvää kuitenkin on, että Haleema korostaa naisten mahdollisuuksia pärjätä työelämässä myös uudessa kotimaassa luomalla yhteyden

oman etnisen ryhmänsä naisten sekä suomalaisten tai pohjoismaisten naisten välille. Haleeman mukaan kurdinaiset voivat pärjätä Suomessa, koska ovat tottuneet kovaan työhön miesten rinnalla jo kotimaassaan. Näin ollen Haleema myös kyseenalaistaa käsitystä maahanmuuttajanaisista kotiin sidottuina, poliittisen ja yhteiskunnallisen elämän ja ansiotyön ulkopuolella.

Työkokemuksen ja osaamisen lisäksi työelämä kokonaisuudessaan oli suhteellisen vaiettu aihepiiri aineistossa. Työelämästä vaiettiin monella tapaa esimerkiksi puhumalla perheestä työn sijaan. Myös yleisempi maahanmuuttajuuteen liittyvä puhe (kotimaasta pakenemisen syyt, sopeutuminen Suomeen, suomalaisten tavat) peittää alleen työhön liittyvät kysymykset. Erityisen huomionarvoista tämä on haastatteluissa, jotka on tehty *Maahanmuuttajat työelämässä ja politiikassa* -nimetyssä osahankkeessa. Jos valtaväestöön kuuluvaa henkilöä olisi haastateltu tuon nimisessä hankkeessa, olisivat kysymykset todennäköisesti tiukasti kiinni työelämässä ja haastattelussa olisi käyty läpi esimerkiksi koulutus, työuran eri vaiheet, työssä eteneminen, vuorovaikutus työpaikalla työkavereiden ja johtajien kanssa (Ehn 1981; Paaskoski 2008; Steel 2013). Analysoimienne haastattelujen lähtöasetelma siis uusintaa ja tuottaa kuvaa pakolaistaustaisista naisista sorron uhreina, perheelleen ja yhteisölleen omistautuneina henkilöinä, joita ei lähtökohtaisesti nähdä aktiivisina toimijoina työelämässä. Haastateltavat naiset myös itse osallistuvat tämän kuvan rakentamiseen esimerkiksi vähättelemällä omaa työkemustaan ja korostamalla yhteisön merkitystä. Somalilaistaustainen Asma, joka rakentaa voimakkaasti identiteettiään työn ja asiantuntijuuden kautta, on tässä poikkeus.

EN MINÄ, VAAN NE MUUT – TYÖELÄMÄN VAIETTU SYRJINTÄ²

Haastateltujen naisten kertomuksissa sivutaan myös rasismia. Ymmärrämme rasismia ajatteluna ja toimintana, jossa rodullistaminen kategorisoi ja eriarvoistaa ihmisiä. Myös ihmiset, jotka sanoutuvat irti rasismista, saattavat tiedostamattaan uusintaa rasistisia ajattelutapoja (Rastas 2005). Intersektionaalinen lähestymistämme tuo esiin moniperustaista syrjintää, jossa rodullistaminen kytkeytyy muihin kategorioihin, kuten sukupuoleen (Crenshaw 1989;1991).

Rasismista puhutaan haastatteluissa vaihtelevassa määrin. Yhdessä haastattelussa rasismi on keskeinen teema, kun taas toisissa rasismia kokemuksista puhuminen jää enemmänkin sivujuonteeksi. Verkkotarinoissa naisten rasismikokemuksia on siloteltu entisestään tai ne on pyritty esittämään neutraalimmin tai vaarattomammin. Yksi naisista kertoo tulleen kerran irtisanotuksi myöhästelyn takia, vaikka itse sanoo olevansa aina töissä ajoissa – sillä tietää myöhästelevänsä muuten. Haastateltava itse päätteli irtisanomisen johtuneen siitä, että häntä voi ulkonäkönsä perusteella pitää romanina. Yksi naisista arvelee, että häntä ei ole kutsuttu työhaastatteluihin siksi, että hänellä on ulkomaalainen nimi. Joskus puhelimesta rekrytoija on ilahtunut, että hakija osaakin hyvin suomea. Pelkän nimen perusteella on siis päätelty, että hakija ei kieltä osaa.

2 Tähän osioon olemme koonneet naisten puhetta ja vaikeita syrjintäkokemuksista kaikista aineistona käytetyistä haastatteluista, ja tutkimuseettisistä syistä jätämme kertomatta, kenen haastattelusta mikäkin kuvaus on peräisin.

Räikeä esimerkki rodullistamisesta on kokemus myyntityöstä maahantuojalla, teknisellä alalla, jossa asiakkaana oli miltei pelkästään miehiä, usein esimerkiksi isännöitsijöitä. Haastateltu kohtasi usein rasistista kommentointia ja seksuaalista häirintää. Tyypillisesti kysyttiin haastateltavan hintaa, kun hän puhui myytävänä olevien tuotteiden hinnoista: *”Mitä tumma tyttö maksaa?”*. Sama haastateltava kertoo, että hän ei ole kokenut rasismia toimiessaan tulkkina. Haastateltavan kokema rasismi voidaankin tulkita yrityksenä pitää haastateltava ulkomaalaistaustaisille naisille sopivana nähdyssä, etnospesifissä työssä.

Seuraavassa lainauksessa haastateltava kuvaa syitä siihen, että ei pääse etene-
mään organisaatiossa. Haastateltavan tarinassa korostuu hänen asemansa inter-
sektionaalisuus sukupuolen ja ihonvärin leikkauspisteessä. Haastateltava opiskeli
oppisopimuskoulutuksella 3,5 vuotta alalle, jota voi pitää melko miesvaltaisena.
Yhtiössä hänelle luvattiin mahdollisuuksia päästä uralla eteenpäin, mutta paikkojen
auetessa oli aina jonkun toisen vuoro saada ylennys, vaikka haastateltava kokee,
että hänellä olisi ollut edellytykset hoitaa vaativampi työ hyvin. Kertomuksessa
korostuu kokemus erilaisuudesta sekä rasismin merkitys uralla etenemiselle.

Ja aina kun kysyin, että mistä johtuu, niin aina oli selityksiä, että mietittiin, että annetaan sille toiselle mahdollisuus ja sen takia sinulla ei ole nyt mahdollisuutta. Joskus ne halusivat miestä ja minua ei voitu valita. Vähän hassu vastaus. Ja kysyin samalta mieheltä, joka oli kapakassa ja hän sanoi, että totuus on se, että minä olen tumma, minä olen erilainen, he eivät voi luottaa, että minä voin olla kaikkien kanssa yhteistyössä. Rasismi tuli taas eteen. Eliikkä koskaan mä en päässyt eteenpäin, koska mä olin erilainen. Pelättiin, että ehkä joku jossain ei ehkä pidä minusta. Mutta todellisuudessa ei voitu koskaan todistaa, että olisin huonompi työntekijä tai mä olisin jollakin tavalla mun ammattitaito tai muu. He eivät kieltäneet sitä.

Naiset kuvaavat haastatteluissa kokemuksia rasismista muun puheen ohessa. Kun asiasta kysytään suoraan, useimmat haastatellut sen sijaan kieltävät kohdanneensa rasismia ja vähättelevät ulkomaalaistaustaisten työelämässä kokemia syrjintää. He kertovat suoraan kysyttäessä vain tuttavien kohtaamasta rasismista. Aikaisempi tutkimuskirjallisuus on tunnistanut työorganisaatioissa vastaavanlaisia hiljaisuuksia eri kategorioihin, kuten sukupuoleen liittyen (esim. Korvajärvi 2011). Epätasa-arvoisuuksista tai syrjinnästä vaietaan monilla eri tavoin; niiden merkitystä vähätellään tai niistä puhutaan oman itsen tai työorganisaation ulkopuolella.

Vaikeneminen ei kuitenkaan ole usein välttämättä täydellistä vaan enemmänkin yhdistelmä epätasa-arvoisuuksista puhumista ja vaikenemista. Vaikeneminen näyttääkin olevan keskeinen osa intersektionaalista identiteettityötä. Sen avulla voidaan esimerkiksi pyrkiä rakentamaan positiivista työhön liittyvää identiteettiä epäsuotuisasta asemasta (ks. myös Tuori 2014). Vaietessaan rasismista tai häivyttäessään sen merkitystä haastateltujen naisten voidaan ajatella ottavan etäisyyttä uhrin asemaan. Pakolaistaustaisilla naisilla voidaan myös ajatella olevan vaikea kertoa rasismista, jotta heitä ei nähtäisiin kiittämättöminä. Verkkotarinoissa välittyy paikoin jopa suurempi varovaisuus negatiivisten puolien ja kriittisyyden esiintuomiseen.

PAKOLAISTAUSTAISTEN NAISTEN TYÖELÄMÄÄN LIITTYVÄ IDENTITEETTITYÖ

Olemme tarkastelleet pakolaisina Suomeen tulleiden naisten työidentiteettien rakentumista intersektionaalisesta näkökulmasta monien eri toimijoiden ja tulkintojen välisenä vuoropuheluna. Kyse ei ole vaan haastateltujen naisten omasta identiteettityöstä vaan tämän identiteettityön vuorovaikutuksellisuudesta muiden toimijoiden ja ympäröivän yhteiskunnan sekä haastattelijan kanssa (identiteettityön dialogisuudesta ks. myös Löyttyniemi 2004, 42–43). Haastateltujen naisten työhön liittyvät identiteetit rakentuivat pakotetusti maahanmuuttajuuden ympärille. Hankkeen aihepiiri, ”maahanmuuttajien kokemukset” asemoi jo itsessään haastateltavat naiset ennen kaikkea maahanmuuttajiksi. Haastateltavilla voidaan ajatella olleen rajalliset mahdollisuudet suunnata keskustelua maahanmuuttajuustematiikan ulkopuolelle. He saattoivat kuitenkin vastustaa tai ottaa etäisyyttä tarjotusta maahanmuuttajaidentiteetistä esimerkiksi määrittelemällä itsensä suomalaistuneeksi.

Yhtenä keskeisenä teemana aineistossamme oli haastateltavien työllistyminen oman äidinkielen kautta. Kaikki haastatellut naiset olivat jossain vaiheessa työskennelleet äidinkieltensä parissa esimerkiksi kielen opettajana tai tulkkina. Siinä missä kieli oli väylä suomalaiseen työelämään, se myös lokeroi haastateltavat suppeasti rajattuun asemaan työskentelemään ensisijaisesti muiden ulkomaalaistaustaisten parissa. Sijoittuminen työelämään kielen kautta linkittyikin tiiviisti aineistomme toiseen keskeiseen teemaan, haastateltujen naisten rajattuun ja vaiettuun työkokemukseen ja osaamiseen. Haastateltavien kokemus ja osaaminen tyypistettiin usein koskemaan ennen kaikkea maahanmuuttajuutta ja kieltä, ja samanaikaisesti vaiettiin näiden ulkopuolisista mahdollisista osaamisalueista. Haastateltavat saatettiin myös nähdä työpaikan ”maskottina” (ks. Kanter 1977), jolloin kysymys naisten osaamisesta jäi toissijaiseksi. Esimerkiksi yksi haastateltava oli kokenut räikeää rasismia, joka vaikeutti hänen uralla etenemistään. Hän sai kyllä töitä, mutta joutui tyytymään ”kiintiönaisen” rooliin, kun työpaikassa syrjäytettiin hänet kerta toisensa jälkeen. Haastateltavien kohtaama, mutta pitkälti sekä haastateluissa että verkkotarinoissa vaiettu (moninkertainen) syrjintä onkin kolmas artikkelimme teema.

Haastateltujen naisten kokemuksissa korostuu työelämän sukupuolittuneisuus. Heidät suljetaan työelämän ulkopuolelle yksityiseen piiriin työelämästä vaikenevilla tai työelämän merkitystä vähättelemällä. Silloinkin kun naiset kiinnittyvät suomalaiseen työelämään, heille tarjotaan ahdasta lokeroa maahanmuuttajuuden, kielitaidon ja sukupuolen leikkauskohdassa. Kuten johdannossa totesimme, olisimme voineet yhtäläillä tarkastella pakolaistaustaisten miesten työhön liittyvän identiteetin rakentumista intersektionaalisesta näkökulmasta. Todennäköisesti analyysissa olisi tullut esiin myös saman tyyppisiä teemoja kuten kielitaidon merkitys ja vaikeus päästä suomalaiseen työelämään, mutta esimerkiksi työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät kysymykset eivät ehkä olisi tulleet esiin samassa määrin.

Samankaltaisuuksista huolimatta jo näiden viiden pakolaisena Suomeen tulleiden naisten tarinoissa ja identiteeteissä oli merkittäviä eroja. Siinä missä haastateltujen naisten voidaan ajatella olleen epäedullisessa asemassa esimerkiksi maahanmuuttajuuden ja sukupuolen suhteen, aineistoon mahtui myös suomalaisen mittapuun mukainen menestystarina. Päätelmissämme korostuu pakolaistaustaisten naisten välisten erojen keskeisyys heidän työelämään liittyvien kokemustensa ja identiteettiensä ymmärtämisessä. On tärkeää monipuolistaa usein yksipuolista keskustelua pakolaisina Suomeen tulleiden naisten työelämästä.

Myös hiljaisuuden tai vaikenemisen merkitys intersektionaalisessa identiteettityössä on suuri. Toisin sanoen, on tärkeää tarkastella minkälaisista asioista vaietaan ja minkälaisia identiteettejä vaikenemalla rakennetaan. Aineistossamme identiteettien jäsentyminen ennen kaikkea maahanmuuttajuuden ympärille tarkoitti muista mahdollisesti keskeisistä asioista vaikenemista tai niiden merkityksen häivyttämistä. Esimerkiksi haastatteluissa ja verkkotarinoissa keskityttiin usein Suomeen tuloon ja ajatuksiin Suomesta, samalla kun työ itsessään oli melko vaiettu puheenaihe. Hiljaisuus identiteettityössä ilmeni myös vaikeiden kokemusten ja/tai identiteettiin liittyvien ristiriitaisuuksien työstämisessä koherentiksi tarinaksi. Identiteettityö saattoi sisältää muun muassa hiljaisuuksia liittyen kokemuksiin rasismista, jotka haastateltavat saattoivat mainita mutta eivät välttämättä avanneet tarkemmin tai joiden tärkeyden he pyrkivät häivyttämään. Hiljaisuus voidaan nähdä myös keskeisenä osana museohankkeen kirjoitusprosessia, jossa haastattelumateriaali muutettiin yhtenäisemmiksi ja usein silotellummiksi verkkotarinoiksi.

Tuloksillamme voi olla myös käytännön merkitystä monimuotoisen ja inklusiivisen työelämän kehittämiseksi. Vaikka haastateltavat osallistuivatkin vaihtelevassa määrin suomalaiseen työelämään, pääseminen täysivaltaiseksi osaksi sitä vaikuttaa olleen vaikeaa. Haastatellut, heidän osaamisensa ja mahdollinen panos työelämään tulivat kerrotuksi ennen kaikkea tarkasti rajattujen lokeroiden sisällä. Monimuotoisen ja inklusiivisen työelämän kannalta olisi keskeistä, että vähemmistöihin kuuluvia työntekijöitä ja heidän osaamistaan ei nähtäisi vain vähemmistökategorian kautta. Heillä tulisi olla mahdollisuus osallistua täysivaltaisesti työelämään ja vaikuttaa siihen myös vähemmistökysymysten ulkopuolella (Thomas & Ely 1996).

Tämän lisäksi maahanmuuttajuuteen liittyvässä työelämäkeskustelussa olisi hyvä kiinnittää suurempaa huomiota ulkomaalaistaustaisen äidinkieleen työelämän jäsentäjänä. Keskustelussa on paljon puhuttu suomenkielen taidon merkityksestä. Tämän lisäksi äidinkielellä tai muilla relevanteilla ”ei-kotimaisilla” kielillä saattaa käytännössä olla suuri merkitys ainakin joidenkin työllistymiseen. Kielitaidolla ei kuitenkaan välttämättä ole pelkästään positiivisia seurauksia, vaan se voi myös rajoittaa ulkomaalaistaustaisten mahdollisuuksia työelämässä.

On myös tärkeää, että pakolaistaustaisen naisten osaamista ja työelämäkokemusta ei vahingossa piiloteta. Sen sijaan naisten osaamista ja työkokemusta tulisi tehdä näkyväksi arkipäivän keskusteluissa, mediassa, organisaatioissa ja hallinnossa. Projektin aikana haastateltujen naisten työelämästä, kokemuksista ja osaamisesta sekä kohtamaasta rasismista vaiettiin asteittain haastateltujen suunnittelusta

verkkotarinoihin. Nämä teemat tuntuivat tippuvan pois huomaamatta. Siksi olisi hyvä kiinnittää huomiota identiteettityössä tapahtuvan vaikenemisen kerroksellisuuteen ja monivaiheisuuteen.

Analyysimenetelmämme, intersektionaalisen tulkintatasojen analyysi, tekee mahdolliseksi siirtymäkohtien tarkastelun tulkintatasolta toiseen siirryttäessä. Nämä siirtymäkohdat ovat erityisen tärkeitä tulkintojen muotoutumisen kannalta. Hahmotimme aineistossa tulkintojen voimistumisen dynamiikkaa. Tässä prosessissa tulkintaketjun varhaisessa vaiheessa tehty valinta kertautuu ja voimistuu myöhemmissä tulkintakeskittymissä. Yhtäältä on kyse valittujen teemojen korostumisesta ja toisaalta poisjätettyjen teemojen moninkertaisesta vaimentamisesta. Intersektionaalinen tulkintatasojen analyysi soveltuu erityisen hyvin monenlaisten, useiden henkilöiden koostaman, eri vaiheissa tuotettujen ja toisiinsa suhteessa olevien aineistokokonaisuuksien narratiiviseen tai diskursiiviseen lukemiseen. Se mahdollistaa vaiettujen teemojen ja hiljaisuuksien tutkimisen ja osoittaa, miten hiljaisuus muodostuu ja kertautuu tulkintojen kerroksellisessa rakentumisessa.

LÄHTEET

Julkaisematon aineisto

Haastattelut

Työväenmuseo Werstas, Tampere

Maahanmuuttajat työelämässä ja politiikassa, 2006

Maahanmuuttajien muistot, 2007

Haastateltavat (pseudonyymit samat kuin Juuret maailmalla, koti Suomessa -sivustolla):

Pseudonyymi	Syntynyt	Lähtömaa	Suomeen	Koulutus ja työkokemus
Asma	1970-luvulla	Somalia	1990-luvulla	Korkeakouluopintojen jälkeen ura sosiaalityön parissa
Consuelo	1950-luvulla	Chile	1990-luvulla	Keskeneräiset sairaanhoitajan opinnot kotimaassa. Osa-aikaista ja määräaikaista työtä kielen opettajana, työllistämisyksiköitä

Haleema	1960-luvulla	Irak	1990-luvulla	Matematiikan opettajan koulutus ja kotikielen opettajan täydennyskoulutus. Määräaikaisille sopimuksille perustuva ura kotikielen opettajana
Marisol	1980-luvulla	Chile	1990-luvulla	Etsii sopivaa koulutusta. Palvelualan töitä sekä työkokemusta taidealalta
Savoeyn	1970-luvulla	Kambodzha	1980-luvulla	Koulutusta ja työkokemusta useilta eri aloilta

Muu arkistoaineisto

Työväenmuseo Werstas, Tampere

Rahoituksen hakemiseen ja raportointiin liittyviä asiakirjoja *Maahanmuuttajat työelämässä ja politiikassa* sekä *Maahanmuuttajien muistot* -hankkeisiin liittyen

Kirjallisuus

Adib, Amel & Guerrier, Yvonne 2003: The Interlocking of Gender with Nationality, Race, Ethnicity and Class: the Narratives of Women in Hotel Work. *Gender, Work & Organization* 10, 413–432.

Ahmad, Akhlaq 2005: *Getting a job in Finland: The social networks of immigrants from the indian subcontinent in the Helsinki metropolitan labour market*. Research Reports No. 247, Department of Sociology. Helsinki: University of Helsinki.

Alvesson, Mats & Willmott, Hugh 2002: Identity Regulation as Organizational Control: Producing the Appropriate Individual. *Journal of Management Studies* 39, 619– 644.

Atewologun, Doyin & Sealy, Ruth & Vinnicombe, Susan 2016: Revealing Intersectional Dynamics in Organizations: Introducing ‘Intersectional Identity Work’. *Gender, Work And Organization* 23, 223–247.

Bilge, Sirma 2009: Smuggling Intersectionality into the Study of Masculinity: Some Methodological Challenges. Paper presented at Feminist Research Methods: An International Conference. Stockholm, 4.–7.2.2009.

- Cleland Silva, Tricia 2016: *Packaging Nurses: Mapping the social worlds of transnational human resource management*. Helsinki: Publications of Hanken School of Economics.
- Crenshaw, Kimberle 1989: *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. *University of Chicago Legal Forum*, 139–167.
- Crenshaw, Kimberle 1991: *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color*. *Stanford Law Review* 43, 1241–99.
- Cuadraz, Gloria & Uttal, Lynet 1999: *Intersectionality and In-Depth Interviews: Methodological Strategies for Analyzing Race, Class, and Gender*. *Race, Gender & Class* 6, 156–186.
- Ehn, Billy 1981: *Arbetets flytande gränser. En fabriksstudie*. Tukholma: Prisma.
- Eronen, Antti ym. 2014: *Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 6/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Essers, Caroline & Benschop, Yvonne 2007: *Enterprising Identities: Female Entrepreneurs of Moroccan or Turkish Origin in the Netherlands*. *Organization Studies* 28, 49–69.
- Essers, Caroline & Benschop, Yvonne 2009: *Muslim businesswomen doing boundary work: The negotiation of Islam, gender and ethnicity within entrepreneurial contexts*. *Human Relations* 62, 403–423.
- Fingerroos, Outi & Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja (toim.) 2016: *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino.
- Forsander, Annika 2002: *Luottamuksen ehdot: maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Helsinki: Väestöliitto.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2004: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirvi, Laura 2013: *Identities in practice: a trans-Atlantic ethnography of Sikh immigrants in Finland and California*. *Studia Fennica Ethnologica* 15. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Honkasalo, Veronika 2011: *Tyttöjen kesken: monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 109. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Ibarra, Herminia & Barbulescu, Roxana 2010: *Identity as narrative: Prevalence, effectiveness, and consequences of narrative identity work in macro work role transitions*. *The Academy of Management Review* 35, 135–154.
- Irni, Sari 2009: *'Experience is a National Asset': A Postcolonial Reading of Ageing in the Labour Market. – Complying in Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. London: Ashgate. 171–187.
- Kanter, Rosabeth 1977: *Men and women of the corporation*. New York: Basic Books.

- Keskinen, Suvi & Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.) 2009: *En ole rasisti mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto.
- Knocke, W. 1999: 'The labour market for immigrant women in Sweden: marginalised women in low-valued jobs' – Wrench, John & Rea, A. & Ouali, N. (toim.) *Migrants, Ethnic Minorities and the Labour Market – Integration and Exclusion in Europe*. Lontoo: Macmillan, 108–131.
- Koivunen, Anu 2003: *Performative Histories, Foundational Fictions. Gender and Sexuality in Niskavuori Films*. Studia Fennica Historica 7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korvajärvi, Päivi 2011: Practicing Gender Neutrality in Organizations. – Emma Jeanes, David Knights, & Patricia Y. Martin (toim.), *Handbook of Gender, Work and Organization*. Chichester, West Sussex: Wiley, 231–244.
- Louvrier, Jonna 2013: *Diversity, Difference and Diversity Management: A Contextual and Interview Study of Managers and Ethnic Minority Employees in Finland and France*. Helsinki: Publications of Hanken School of Economics.
- Lutgen-Sandvik, Pamela 2008: Intensive Remedial Identity Work: Responses to Workplace Bullying Trauma and Stigmatization. *Organization*, 15, 97–119.
- Lutz, Helma 1993: Migrant women, racism and the Dutch labour market. – Wrench, John & Solomons, John (toim.) *Racism and Migration in Western Europe*. Oxford: Berg. 129–142.
- Löyttyniemi, Varpu 2004: *Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli: Auscultatio Medici*. SoPhi 90. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Maahanmuuttovirasto, Turvapaikka- ja pakolaistilastot http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka- ja_pakolaistilastot (viitattu 29.6.2016).
- Markkola, Pirjo 2002: Vahva nainen ja kansallinen historia. – Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.), *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino. 75–90.
- McCall, Leslie 2005: The Complexity of Intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 30, 1771–1800.
- McIntosh, Peggy 1988: *White privilege and male privilege: a personal account of coming to see correspondences through work in women's studies*. Wellesley, MA: Wellesley College, Center for Research on Women.
- Mubarak, Yusuf M. & Nilsson, Eva & Saxén, Niklas 2015. *Suomen somalit*. Helsinki: Into.
- Myrskylä, Pekka & Pyykkönen, Topias 2015: *Tulevaisuuden tekijät – Suomi ei pärjää ilman maahanmuuttoa*. EVA analyysi No 42. Helsinki: Elinkeinoelämän Valtuuskunta.
- Nash, Jennifer, C. 2008: Re-thinking intersectionality. *Feminist Review* 89, 1–15.
- Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla 2015: *Ukomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Näre, Lena 2012: Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla – Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. *Sosiologia* 49: 3, 206–221.

- Olsson, Pia 2011a: 'Gingerbread' and Ethnic Identification. Teenage Schoolboys Experiencing and Defining Racism. – *Ethnologia Fennica* 38: 63–76.
- 2011b: *Women in Distress: Self-understanding among 20th-century rural women*. European Studies in Culture and Policy. Vol 11. Wien: LIT Verlag.
- Paaskoski, Leena 2008: *Herrana metsässä. Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1170. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pitkänen, Pirkko 2012: Terveystenhuollon kansainvälistyvät toimintaympäristöt. – Pitkänen, Pirkko (toim.) *Kulttuurien kohtaaminen arjessa*. Tampere: Vastapaino, 75–99.
- Povranovic Frykman, Maja 2012: Struggle for Recognition: Bosnian Refugees' Employment Experiences in Sweden. *Refugee Survey Quarterly* 31: 1, 54–79.
- Pripp, Oscar 2001: *Företagande i minoritet. Om etnicitet, strategier och resurser bland assyrier och syrianer i Södertälje*. Tumba: Mångkulturell centrum.
- Rastas, Anna 2005: Rasismi: oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. – Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) 2005: *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Vastapaino: Tampere, 69–116.
- 2013: Nimeämisen politiikka ja rasismiin rajaamat sosiaaliset suhteet. – Lehtonen, Mikko (toim.) *Liikkuva maailma. Liike, rajat ja tieto*. Tampere: Vastapaino, 153–175.
- Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) 2005: *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Vastapaino: Tampere.
- Rossi, Leena-Maija 2008: Identiteetti, queer ja intersektionaalisuus: hankala yhtälö. *Kulttuurintutkimus* 25:1, 27–37.
- Steel, Tytti 2013: *Risteäviä eroja sataman arjessa*. Kansatieteellisiä tutkimuksia Helsingin yliopistossa 17. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Suopajarvi, Tiina 2009: *Sukupuoli meni metsään. Luonnon ja sukupuolen polkuja metsäammattilaisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1255. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sutela, Hanna 2016: Lähi-idästä ja Afrikasta kotoisin olevien naisten kotoutumiseen kiinnitettävä huomiota. *Tieto&trendit* 2/2016. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/167/> (viitattu 15.9.2016).
- Sveningsson, Stefan & Alvesson, Mats 2003: Managing Managerial Identities: Organizational Fragmentation, Discourse and Identity Struggle. *Human Relations* 56, 1163–1193.
- Thomas, David. A & Ely, Robin J. 1996: Making Differences Matter: A New Paradigm for Managing Diversity. *Harvard Business Review* 74: 5, 79–90.
- Tilastokeskus, käsitteet <http://www.stat.fi/meta/kas/ulkomaalaistaus.html> (viitattu 18.11.2016).
- Tuori, Annamari 2014: *Doing Intersectional Identity Work: Social Categories, Inequalities and Silences*. Helsinki: Publications of Hanken School of Economics.
- Tuori, Salla 2009: *The Politics of Multicultural Encounters: Feminist Postcolonial Perspectives*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.

Työväenmuseo Werstaan verkkonäyttely: tässä tutkimuksessa aineistona käytettyjen haastattelujen pohjalta kirjoitetut tarinat osa Juuret maailmalla, koti Suomessa -oppimateriaalia. Luettavissa osoitteessa <http://www.tkm.fi/mamu/index.cgi>

UNHCR, The UN Refugee Agency <http://www.refworld.org/rsd.html> (viitattu 11.8.2016).

Wahlbeck, Östen 2003: *Mångkulturalism i Finland – en kritisk litteratursöversikt*. Åbo: Åbo Akademi.

Watson, Tony 2008: Managing Identity: Identity Work, Personal Predicaments and Structural Circumstances. *Organization* 15, 121–143.

Tutkijatohtori Tytti Steel työskentelee Helsingin yliopistossa. Hänen väitöskirjansa (2013) käsitteli 1950-luvun satamiin liittyviä työelämäkuvauksia.

Tutkijatohtori Annamari Tuori työskentelee Hanken Svenska handelshögskolanissa. Hän on tutkinut identiteettityötä, intersektionaalisuutta ja hiljaisuuksia organisaatioissa.